

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ: ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ

СВІТЛИЧНИЙ О. П.,

кандидат юридичних наук, докторант
Національний університет біоресурсів і природокористування
України

Висвітлено виконання управлінських функцій, пов'язаних із розробленням і забезпеченням реалізації загальнодержавних програм використання та охорони земельних ресурсів.

Постановка проблеми. Виконання управлінських функцій, що пов'язані з розробленням і забезпеченням реалізації загальнодержавних програм використання та охорони земель, є важливим та необхідним елементом системи регулювання суспільних відносин і покладено на Кабінет Міністрів України, який разом з іншими центральними й місцевими органами державної виконавчої влади здійснює владно-управлінські функції, реалізуючи загальнодержавні програми використання та охорони земель. У свою чергу завдяки системі комплексних заходів загальнодержавні програми використання та охорони земель здійснюються через відповідні регіональні й місцеві програми.

Недоліком державного управління вважаємо те, що розв'язання економічних проблем не пов'язано з розв'язанням екологічних і правових проблем використання земельних ресурсів, яке, передусім, повинне забезпечити раціональне землекористування та охорону земель. Із теоретичного погляду раціональне землекористування — це обов'язкова екологічна вимога при використанні цього природного ресурсу. В статті 34 базового екологічного Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" зазначається, що охорона навколишнього природного середовища є однією з найважливіших функцій держави і полягає у забезпеченні дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища громадянами, а також всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності й підпорядкування [5].

Мета статті — розкрити поняття і зміст раціонального використання та охорони земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення раціонального використання та охорони земель — один із принципів земельного законодавства (ст. 5 Земельного Кодексу України [6] та Закон України "Про охорону земель" [4] тощо). Проте важливою складовою раціонального використання й охорони земель є ДСТ 26640—85 "Землі. Терміни та визначення", який визначає раціональне використання земель як забезпечення всіма землекористувачами у процесі виробництва максимального ефекту при здійсненні мети землекористування з урахуванням охорони земель і оптимальної взаємодії з природними факторами [2].

Більшість науковців стверджують, що раціональне використання землі — це встановлення такого правового режиму окремих категорій земель, який.

по-перше, відповідав би їхньому основному господарському призначенню і, по-друге, забезпечував належне використання цих земель [1, с. 13].

Рациональне використання землі визначається також як досягнення максимального ефекту в здійсненні мети землекористування з урахуванням корисної взаємодії землі з іншими природними факторами і при охороні землі у процесі використання як специфічної умови будь-якої діяльності й основного засобу виробництва в сільському господарстві [8, с. 30].

Рациональність учені трактують також як використання природних ресурсів, беручи до уваги екологічні вимоги, нормативи, стандарти, ліміти. Звідси впливає висновок про тяжіння цього положення до екологічних факторів. Але ефективність використання природних об'єктів містить економічний аспект, що виявляється в мінімальних витратах для одержання найвишого ефекту від експлуатації природних об'єктів [10, с. 52].

Викладене дає підстави стверджувати, що під рациональним використанням та охороною земель при здійсненні землекористування слід розуміти лише економічний ефект. Так, В.Л.Мунтян у своїй науковій праці зазначає, що рациональне використання природних багатств — категорія, насамперед, економічна [7, с. 75—76], що, на думку іншого науковця, це неправомірно, адже в землекористувачів є й інші цілі, наприклад, оздоровчі, рекреаційні, естетичні тощо, які у визначенні не взяті до уваги [9, с. 89].

Важлива складова рационального використання земель — їхня правова охорона. Але в статті 1 “Визначення термінів” Закону України “Про державний контроль за використанням та охороною земель”, де під охороною земель розуміється система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на рациональне використання земель, запобігання необгрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [3], відсутнє визначення поняття “використання земель”. Тобто Закон, який безпосередньо регулює використання й охорону земель, начебто є, однак визначення цього поняття в ньому немає.

Отже, сучасне розуміння поняття “рациональне використання земель” охоплює й іншу його невід’ємну складову — охорону земель, що розширює наукову складову останнього.

Рациональне використання земель повинне включати такі основні аспекти їхньої охорони:

- 1) соціально-економічний — відновлення оптимального стану земель і ґрунтів у поєднанні із заходами економічного стимулювання;
- 2) екологічний — полягає в охороні земель від шкідливого впливу й здійснюється шляхом його правового регулювання;
- 3) управлінський — це державний, самоврядний і громадський контроль за рациональним використанням та охороною земель;
- 4) правовий — відшкодування збитків землевласниками й землекористувачами і застосування до них заходів юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.

Висновки. Виходячи із вищевикладеного, можна констатувати, що соціально-економічний, екологічний, управлінський та правовий аспекти формують інтегрований механізм, який створює сукупність мотивів землевласників і землекористувачів у забезпеченні не тільки рационального використання та

охорони земель, але й відтворення земельних ресурсів. Суть цього механізму повинна ґрунтуватися на концепції раціонального використання та охорони земельних ресурсів як основного національного багатства Українського народу, пріоритеті вимог екологічної безпеки у використанні землі, нормуванні й планомірному обмеженні впливу господарської діяльності на земельні ресурси, відшкодуванні збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону земель, поєднанні заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності у галузі охорони земель.

Тільки при обґрунтованому послідовному, системному і науковому підході можлива оптимальна концепція державного управління земельними ресурсами, яка дасть змогу забезпечити раціональне використання, відновлення та охорону земельних ресурсів держави.

Список літератури

1. Аксенов Г.А. Обеспечение рационального использования земли // Сов. государство и право. — М. : Наука. — 1968. — № 10. — С. 12—19.
  2. ДСТ 26640-85 "Землі. Терміни та визначення". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yandex.ua/yandsearch?text=%D0%94%D0%A1%D0%A2+26640-85&clid=46512&lr=143&ncmd=9283>.
  3. Закон України "Про державний контроль за використанням та охороною земель": прийнятий 19 червня 2003 року № 964-IV // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). — 2003. — № 39. — Ст. 350.
  4. Закон України "Про охорону земель": прийнятий 19 червня 2003 року № 962-VI // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). — 2003. — № 39. — Ст. 349.
  5. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища": прийнятий 21 червня 1991 року № 1264-XII // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). — 1991. — № 41. — Ст. 546.
  6. Земельний кодекс України : прийнятий 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). — 2002. — № 3—4. — Ст. 27.
  7. Мунтян В.Л. Правові проблеми раціонального природокористування. — К. : Вид-во Київ. ун-ту. — 1973. — 182 с.
  8. Правовое обеспечение рационального использования земли в СССР / под ред. Н.И.Краснова. — М. : Наука, 1969. — 360 с.
  9. Радченко Г. Раціональне використання земель: поняття та зміст // Персонал. — 2005. — № 8. — С. 89—92.
  10. Трегобчук В.М. Проблеми охорони сільськогосподарських земель за переходу до ринкової економіки // Землевпоряд. вісн. — 1997. — № 1. — С. 49—53.
- Освещено выпалнение управленческих функций, связанных с разработкой и обеспечением реализации общегосударственных программ использования и охраны земельных ресурсов.*
- Elucidation execution of the administrative functions relating to development and support of implementation of the national programs of use and protection of land resources.*